

Проф. др Драган Јовашевић

У тежњи да оствари своје циљеве, албански национал-сепаратистички покрет на Косову и Метохији прибегавао је последњих година тероризму масовних размера и различитих облика испољавања. То је, између осталог, један од разлога да се појму, облицима и видовима испољавања, карактеристикама и обележјима те изузетно опасне криминалне појаве посвети одговарајућа пажња. Наиме, тај појам се у иностраној правној, социолошкој, политиколошкој и другој литератури, као и у међународно правним актима, али и националним законодавствима, схвата на различите начине. Стога је аутор покушао да у чланку укаже на најзначајнија тумачења тог појма у иностраној и домаћој литератури, међународним правним актима, упоредном кривичном законодавству и с аспекта позитивног кривичног законодавства у нашој земљи, узимајући у обзир чињеницу да је у СР Југославији у току темељита реформа целокупног казненог законодавства.

Увод

Међународна заједница се у 20. веку суочила са једном специфичном и особеном појавом угрожавања најзначајнијих друштвених вредности – тероризмом. Наравно да су појава и развој те социјално-патолошке појаве, учесталост њеног манифестовања, облици и видови испољавања, као и карактеристике, били различити у различитим фазама развитка друштвених заједница. Но, свим тим различитим појавама унутрашњи именитељ је сејање страха и ужаса према индивидуално неодређеном објекту или објектима, уз масовну примену насиља. Стога није чудно што су не само поједине државе већ и међународна заједница у целини током тог периода настојале да изграде и усаврше, односно да ефикасно примене систем мера, начина и поступака како би се те различите појавне форме испољавања тероризма сузбиле, спречиле или, барем, свеле на најмању меру ако већ није могуће да се то друштвено зло у потпуности искорени.

И наша је земља током 20. века изложена, у већем или мањем обиму, многим различитим облицима испољавања тероризма споља и изнутра. Но, терористичке акције широких размера почеле су се изводити на нашим просторима последњих година, прво на подручју Покрајине Косово и Метохија, а последњих месеци и у јужној Србији

(подручје општина Прешево, Бујановац и Медвеђа). Наиме, у тежњи да остваре своје национал-сепаратистичке циљеве, Албанци се последњих година служе тероризмом.

Појам тероризам потиче од латинске речи *terror*, што значи страх, ужас. Тај појам ни у теорији међународног права, ни у теорији казненог права, као ни акти у међународној заједници или појединим националним законодавствима није у потпуности и прецизно одређен. Тако се, у најопштијем смислу, под тероризмом подразумевају организоване акције насиља, инспирисане политичким мотивима, управљене против државног или друштвеног уређења и безбедности.¹

Непосредни циљ тероризма јесте изазивање страха и осећања личне несигурности код грађана једне земље, а да би се то постигло користе се разорна, општеопасна средства, радње и начини којима се доводе у опасност живот, здравље и имовина већег обима неодређеног и неограниченог броја људи. Облици тероризма и форме испољавања могу да буду различити, али су им заједничке карактеристике безобзирност, безосећајност, окрутност и изазивање изузетно тешких последица.² Зато се тероризам, посебно онај међународног карактера, у правној литератури све више обележава као „напаст времена у коме живимо“.³

Тероризам је форма криминализованог покушаја друштвене револуције са релативно малим бројем правно и друштвено нелегитимним или делегитимизованим учесницима, и са ограниченим средствима, али са високо постављеним, често и нереалним циљевима.⁴ Тако појединци, групе, организације, па у одређеним случајевима и целе државе мобилишу релативно велике масе са којима, ипак, нису у стању да воде ратне операције оружаног типа и интензитета, али које су довољне и оспособљене за вођење акција ниског интензитета. Реч је о примени организованог насиља, које релативно дуго траје, у широј или ужој зони деловања, уз масовну подршку локалног становништва. То насиље је најчешће усмерено према појединцима или мањим групама, индивидуално неодређеним, које због свог положаја и улоге представљају симбол замишљеног противника. На тај начин се упућује јасна порука супротстављеној страни – држави и њеним легалним органима.

Управо зато терористи бирају беспомоћне жртве, без неког јасно одређеног критеријума, по принципу: што немоћнији – то бољи циљ, узимајући у обзир потребу за јавним манифестовањем својих активности, које су унапред срачунате на изазивање страха и осећања личне и имовинске несигурности код што ширег круга људи. Истовремено се изазива неповерење грађана у легалне органе власти и њихову могућ-

¹ Коментар Кривичног закона СР Југославије (редакција Николе Срзентића), Београд, 1995, стр. 454.

² Д. Јовашевић, *Terrorism in Kosovo and Metohija – Criminal Legal Aspects*, Review of International affairs, Belgrade, бр. 1085–86/1999, стр. 19–22.

³ I. S. Glaser, *Le terrorisme international et ses divers aspects*, Revue internationale de droit comparé, Paris, бр. 4/1973, стр. 825.

⁴ А. Фатић, *Нови међународни односи*, Београд, 1999, стр. 143.

ност да се ефикасно и успешно супротставе таквим видовима криминалног понашања.

Појам тероризма у правној теорији

Будући да не постоји јединствени и опште прихваћени појам тероризма, иако је реч о појави давнашњег порекла, у правној, социолошкој, филозофској, политиколошкој и другој литератури постоје различита одређења тог појма. При томе, поједини аутори дају јасне, прецизне и концизне одговоре, за разлику од оних који описно покушавају да под појам и обележја тог дела подведу што више различитих облика манифестовања тероризма. Има и аутора који се задовољавају простим тумачењем законом одређеног појма тероризма, и то најчешће оног појма који се одређује у кривичним законодавствима властитих земаља. Наравно, при томе се може уочити разлика у дефиницији тог појма у међународној и националној литератури.

У међународноправној литератури могу да се нађу различита теоријска одређења појма тероризма. На пример, Лемкин⁵ одређује тероризам као умишљајну употребу било каквог средства којим може да се створи општа опасност (*danger commun*). А та општа опасност је заправо опасност која прети интересима више држава или њиховим грађанима. Дакле, закључује тај аутор, у најширем смислу, тероризам се састоји од застрашивања људи извођењем аката насиља.

А. Сотиле⁶ под тероризмом подразумева метод криминалне активности који карактеришу терор и насиље ради постизања одређеног циља. То је, дакле, криминални акт који је изведен уз застрашивање и насиље ради остварења одређене намере. Ј. Вацирски⁷ одређује тероризам на сличан начин, као метод криминалне активности којом учинилац намерава да, путем терора, наметне своју превласт друштву или држави да би сачувао, изменио или порушио друштвене везе јавног поретка.

Торнтон⁸ сматра да је терор симболичан акт који је управљен на политичко понашање коришћењем ненормалних средстава, укључујући и употребу или само претњу насиљем. Вилкинсон⁹ сматра да тероризам, као застрашивање ради принуде, користе револуционарни покрети, режими или појединци са политичким мотивима. Тако је политички тероризам систематско предузимање убистава или разарања, или претњи убијањем или разарањем, ради терорисања индивидуе, групе, заједнице или владе, као и ради уступака везаних за политичке захтеве терориста. Угледни италијански правник Понтара¹⁰ дефинише терори-

⁵ R. Lemkin, *Faut il un nouveau déit de droit gens nomme terrorisme*, Revue de droit pénal et criminologie, Belge, бр. 13/1933, стр. 900–901.

⁶ A. Sottile, *Le terrorisme international*, Recueil des Cours, Paris, T. 65, 1938, стр. 96.

⁷ J. Waciorski, *La terrorisme politique*, Pedone, Paris, 1939, стр. 113.

⁸ T. P. Thornton, *Terror as a Weapon of Political Agitation*, International War, New York, 1964, стр. 73.

⁹ P. Wilkinson, *Political Terrorism*, Macmillan, London, 1974, стр. 25.

¹⁰ G. Pontara, *Violenza e terrorismo*, Il problema della definizione e della giustificazione, Dimensioni del terrorismo politico, Milano, 1979, стр. 58.

зам као сваки акт који је изведен као метод политичке борбе, уз употребу екстремног насиља према невинима.

Ни у југословенској правној литератури не постоји јединствена, опште прихваћена дефиниција тероризма која би упућивала на његова обележја и карактеристике. Тако се тероризам¹¹ своди на терор, владање застрашивањем и уништење противника најокрутнијим средствима, као што су прогони, угњетавања и убијање. У *Правној енциклопедији*¹² је појам тероризма одређен као изазивање страха, терора и несигурности код грађана, групе грађана или појединаца. Он може да се изводи модерним средствима разарања, веома безобзирно, уз људске губитке и велике материјалне штете.

У *Лексикону криминалистике*¹³ тероризам је дефинисан као вид организоване криминалне активности, коју карактерише предузимање аката насиља, извођење атентата и отмица, подметање експлозива и пожара и предузимање опште опасних радњи. На сличан начин је појам тероризма одређен и у *Лексикону безбедности*.¹⁴ Наиме, под њим се подразумева метод смишљене систематске употребе насиља ради сејања страха међу људима. Спроводе га државни органи или организоване групе да би остварили одређене политичке циљеве. Тако је тероризам и облик субверзивних дејстава, односно облик специјалног рата. У *Криминолошком лексикону*¹⁵ под тероризмом се подразумевају доктрина, метод и средство за изазивање страха и несигурности код грађана систематском применом насиља. Мотиви терориста се најчешће квалификују као политички, али могу да буду и криминалне природе. У политичком смислу то и јесте систем организованог насиља над пасивним субјектом с намером да се задржи у стању политичке покорности, да се у јавности изазове неповерење у постојећи јавни поредак и власт, или да се изнуде политички уступци. У *Лексикону међународног права*¹⁶ тероризам је одређен као облик политичке борбе која се води путем индивидуалног терора, односно насиљем и застрашивањем. У најширем смислу под тим појмом се подразумева сваки напад на живот или тело појединаца или на објекте са намером изазивања политичких промена било које врсте. У ужем смислу, тероризам се своди на безобзирне атакe појединаца или група на жртве које немају политички значај, али се, ипак, одређују као објект напада да би се изазвали страх и општа несигурност.

Међу ауторима који не дају једну синтетичку дефиницију појма тероризма, већ га одређују на основу његових елемената, налази се и В. Димитријевић,¹⁷ који сматра да тероризам повезују следеће каракте-

¹¹ Б. Клаић, *Рјечник страних рјечи*, Загреб, 1978, стр. 1345.

¹² *Правна енциклопедија*, Београд, 1989, стр. 895.

¹³ Ж. Алексић, З. Миловановић, *Лексикон криминалистике*, Београд, 1995, стр. 301-302.

¹⁴ О. Ђорђевић, *Лексикон безбедности*, Београд, 1989, стр. 482.

¹⁵ М. Бошковић, *Криминолошки лексикон*, Нови Сад, 1999, стр. 354.

¹⁶ Б. Кривокапић, *Лексикон међународног права*, Београд, 1998, стр. 479.

¹⁷ В. Димитријевић, *Тероризам*, Београд, 1982, стр. 122.

ристике: политичка природа, насиље, изазивање страха код противника, утицај на ширу околину и „ненормалност“ тероризма.

Међународноправни појам тероризма

Међународна заједница се рано суочила с опасношћу од терористичких група и организација које, предузимајући своје политички интониране активности, не знају за границе између држава, па ни између континената. Наиме, тероризам је један од основних облика испољавања организованог криминалитета, и то криминалитета изузетно високог степена друштвене опасности са тешким последицама. Због опасности од тероризма по многе земље тај проблем је рано привукао и пажњу шире међународне заједнице.

На Трећој међународној конференцији у Бриселу, 1930. године, у оквиру пете комисије, изучаван је деликт назван тероризам.¹⁸ Под тим појмом је тада наведена серија различитих злочина, као што су: изазивање опште опасности за живот, здравље и имовину људи. Следеће године, на Четвртој конференцији у Паризу, наглашено¹⁹ је да ће се свако ко у терорисању становништва или против неког лица или његове имовине употреби бомбе, мине, експлозивне направе, пожар, ватрено оружје или друге убилачке или разорне направе, или ко буде изазвао или покушао да изазове, шири или покуша да шири епидемију, сточну заразу или слично зло, или ко прекине или покуша да прекине јавну службу или њено обављање, који су од опште користи, казнити за кривично дело тероризма. Коначно, у оквиру Друштва народа, 1937. године, на Међународној конференцији у Женеви, усвојена је Конвенција о спречавању и кажњавању тероризма, која је правни основ за међународну борбу против тероризма. У периоду после Другог светског рата проблему тероризма, односно његовог спречавања и сузбијања, посвећена је знатно већа пажња, па је донето и више међународноправних аката, као што су: Конвенција о кривичним делима и неким другим актима извршеним на ваздухоплову, из 1963. године; Токијска конвенција о кривичним делима у ваздушном простору, из 1969. године; Хашка конвенција о сузбијању незаконитих отмица ваздухоплова, из 1970. године; Монтреалска конвенција о сузбијању незаконитих аката уперених против безбедности цивилног ваздухоплова, из 1971. године; Конвенција о спречавању и кажњавању кривичних дела против лица под међународном заштитом укључујући и дипломатске агенте, из 1973. године; Међународна конвенција против узимања талаца, из 1979. године; Конвенција о сузбијању тероризма, који је 1977. године усвојио Европски савет; Декларација министарског састанка Координационог бироа несврстаних земаља, из 1986. године, донета у Њу Делхију;

¹⁸ *Actes de la III me Conference pour l'Unification du Droit pénal*, Bruxelles, 1931. година.

¹⁹ *Actes de la IV me Conference pour l'Unification du droit pénal*, Sirey, Paris, 1933. година.

Декларација Генералне скупштине ОУН о мерама за елиминисање тероризма, из 1994. године; Завршна декларација Покрета несврстаних земаља у Београду, 1989. године, Џакарти, 1992. године, Картахени, 1995. године и Дурбану, 1998. године, и Декларација Групе 7 о тероризму, из 1996. године. Основни недостатак свих наведених међународно-правних аката јесте изостанак ефикасних мера, начина и поступака за спречавање и сузбијање тероризма и надлежности одређених органа и механизма сарадње међу државама у гоњењу и кажњавању учинилаца тих тешких кривичних дела. Стога је и даље акценат у борби против тероризма задржан у националним оквирима.

Кривично дело тероризма у југословенском кривичном праву

У југословенском кривичном законодавству је тек 1973. године предвиђено посебно кривично дело тероризма. Таквим решењима то дело је било постављено као убиство, покушај убиства или довођење у опасност једног или више лица путем терористичког акта, уз постојање намере обављања непријатељске делатности према Југославији. Доношењем новог кривичног законодавства 1976. године то дело је предвиђено у чл. 125. КЗ СРЈ, у групи кривичних дела против уставног уређења и безбедности СР Југославије. Тек после измена и допуна Закона из 1990. године то дело је добило садашњу садржину и карактеристике. Према том законском тексту кривично дело тероризма се састоји у изазивању експлозије и пожара, или у предузимању друге опште опасне радње или акта насиља којим је створено осећање личне несигурности код грађана у намери угрожавања уставног уређења или безбедности СР Југославије. Постоје три основна елемента за одређивање садржине бића тог кривичног дела: радња извршења, последица и намера учиниоца дела.

За одређивање радње извршења у Закону постоји више делатности, па радња извршења тог кривичног дела може да буде: изазивање експлозије, изазивање пожара, предузимање друге опште опасне радње и предузимање акта насиља.

Изазивање експлозије је активирање неке експлозивне материје, у чврстом, течном или гасовитом стању, која има карактер паљења, сагоревања и рушења. Реч је о активирању супстанције или материје која има својство да под ударом, топлотом, притиском и слично нагло мења своје агрегатно стање или облик, уз ослобађање велике количине енергије у виду топлоте или гасова који имају рушилачки карактер. Тиме се ствара општа опасност за околину, односно за живот, тело и здравље људи и имовину који се нађу у зони дејства проузроковане опасности. Изазивање пожара је, у ствари, стварање ватре на неком предмету или делу предмета која може неконтролисано да се шири на друге предмете или на људе.

Опште опасна радња у смислу тог кривичног дела јесте свака радња којом се изазива опасност за живот или тело људи индивидуално

неодређених, као и за имовину неодређеног обима, власништва и вредности. Заправо, реч је о предузимању делатности које су, по природи, употребљеном средству или начину, такве да изазивају експанзивну појаву, њиховим предузимањем се ствара стање опасности и стање угрожености које се не може контролисати, нити обуздати, односно чије се конкретне последице не могу унапред предвидети, нити ограничити. Те радње могу да буду управљене и против одређених лица и одређене имовине, али и таква делатност мора да има карактер опште опасне радње, тако да није опасност само за предмете или лица на које је управљена већ и за друге предмете и лица који се нађу у зони или у пољу њеног дејства. Такве делатности, поред наведених, могу да буду: употреба отрова или отровних гасова, јонизујућег или радиоактивног зрачења, електричне или моторне силе, или неке друге силе.

Као посебан облик радње извршења Законом је издвојено предузимање аката насиља. Под тим актима треба подразумевати употребу силе (апсолутне или компулзивне, непосредне или посредне, физичке или психичке) или претње (у смислу стављања у изглед наношења одређеног зла неком лицу ради утицања на његову вољу), као и употребу малтретирања и злостављања који су, по карактеру, обиму и интензитету, подобни и довољни да изазову последицу тог кривичног дела, односно да доведу до стварања личне несигурности код грађана или групе грађана.

Друга значајна карактеристика кривичноправног појма тероризма огледа се у последици дела. То је угрожавање (конкретна, непосредна, блиска и стварна опасност), односно изазивање осећања личне несигурности грађана или групе грађана (у виду страха за личну или имовинску сигурност). То субјективно стање се манифестује осећањем страха за сопствени живот или телесни интегритет, односно за живот, тело и здравље својих најближих, у страху за основне услове живота и рада за слободан и несметан живот, као и за остваривање својих основних слобода и права.²⁰ Такво осећање личне несигурности мора се заснивати на реалној опасности, која је наступила услед предузете радње извршења. Но, иако је последица тога дела изражена у субјективном осећању личне несигурности грађана, предузимањем акта тероризма остварују се и друге последице. То су, првенствено, опасности за живот, тело и здравље човека или за његову имовину. Коначно, та се последица испољава и као опасност по уставно уређење и безбедност СР Југославије, па је према том заштићеном добру то кривично дело систематизовано у одговарајућој глави Кривичног закона.

За постојање кривичног дела тероризма треба утврдити да је предузетом радњом извршења остварена законом предвиђена последица и да је, при томе, учинилац поступао са намером угрожавања уставног уређења СРЈ (као субјективним елементом који мора да постоји у време

²⁰ Д. Јовашевић, *Лексикон кривичног права*, Београд, 1998, стр. 644; Зоран Стојановић, *Кривични закон СР Југославије са коментаром*, Београд, 1995, стр. 140.

предузимања радње). Дело је свршено предузимањем било које од више варијаната предвиђених делатности. Покушај дела је такође могућ, и он је кажњив сходно одредби чл. 19. КЗ СР Југославије. Припремање тог кривичног дела је кажњиво као самостално кривично дело сходно чл. 138. У Закону је предвиђено и кажњавање у случају удруживања више лица за извођење тероризма, према чл. 136. КЗ СРЈ, као и за помагање у извођењу тог дела, сходно одредби чл. 137. КЗ СР Југославије. Извршилац тог кривичног дела може да буде свако лице, како домаћи држављанин, тако и странац, као и лице без држављанства. У погледу виности потребан је умишљај на страни учиниоца који квалификује намера угрожавања уставног уређења и безбедности СР Југославије.

За основно дело тероризма у Закону је предвиђена казна затвора од најмање три године. У чл. 139. КЗ СРЈ предвиђено је кажњавање за најтеже облике појединих кривичних дела против уставног уређења и безбедности СРЈ, међу којима и за тероризам. Квалификована су три облика тог дела: 1) ако је основно дело имало за последицу смрт једног или више лица, или је изазвана опасност за живот људи, или је дело праћено тешким насиљем или великим разарањем, или је довело до угрожавања безбедности, економске или војне снаге земље. У том случају прописана је казна затвора од најмање десет година; 2) ако је при извршењу основног дела учинилац с умишљајем лишио живота једно или више лица. За то дело је прописана казна затвора од најмање десет година или затвор од двадесет година, и 3) ако је дело тероризма учињено за време ратног стања или у условима непосредне ратне опасности. И за то дело је прописана казна затвора као у претходном случају.

Бројни терористички акти предузети су последњих година на подручју јужне српске покрајине, а крајем прошле године и на подручју јужне Србије. Тако су у периоду од 1991. до 1996. године, према подацима јавних тужилаштва,²¹ на Косову и Метохији покренути кривични поступци против 506 лица, и то за кривично дело угрожавања територијалне целине из чл. 116. КЗ СРЈ, било као самостално дело, било у виду удруживања више лица за извођење тог кривичног дела или за његово припремање. Од 1993. до 1995. године предузето је и 11 аката тероризма (седам на подручју Подујева, два на подручју Косовске Митровице и два у Приштини). Према истим изворима, у току 1996. године изведено је 15 кривичних дела тероризма, и то: десет на подручју Подујева, три на подручју Приштине и два на подручју Косовске Митровице. Следеће године изведена су чак 44 кривична дела тероризма (три пута више него претходне године).

Подаци Министарства унутрашњих послова²² показују да је у периоду од 1991. до 1. септембра 1998. на подручју Косова и Метохије

²¹ С. Радак, *Кривична дела против уставног уређења и безбедности СРЈ са посебним освртом на кривична дела тероризма на Косову и Метохији*, „Безбедност“, Београд, бр. 3/1998, стр. 328–329.

²² М. Недељковић, М. Новаковић, *Тероризам албанских сепаратиста на Косову и Метохији и метод његовог деловања*, „Безбедност“, Београд, бр. 5/1998, стр. 606.

изведено 1.266 терористичких напада, у којима је убијено 195 лица, док су тешко телесно повређена 264 лица, а 185 лица је задобило лакше повреде. Терористички напади су у току 1998. године²³ постали интензивнији, па су те године изведена 1.884 терористичка напада, од чега је 1.129 напада било усмерено према објектима и припадницима полиције. У тим нападима погинуло је 115 припадника полиције, 216 полицајаца је задобило тешке телесне повреде, док је 187 лица лакше телесно повређено. У том периоду је отето 15 припадника полиције.

Тероризам који се испољио на подручју те јужне српске покрајине има следеће карактеристике:

1. Већина кривичних дела тероризма је изведена постављањем експлозивних направа и изазивањем експлозија, при чему је изразито велики број тих напада изведен према објектима и припадницима МУП-а Републике Србије, што је имало двојаки циљ. Прво, требало је да се омете и спречи, односно онемогући правовремено и ефикасно функционисање и заштита јавног реда и мира, безбедности и уставног поретка, и друго, да се изазове или учврсти код грађана осећање страха, несигурности и застрашености од нефункционисања или недовољно ефикасног функционисања органа безбедности (и уопште државних органа). Са истим циљем терористи су предузели и више напада према службеним лицима правосудних органа (обично приликом увиђаја на лицу места) и установама за извршење кривичних санкција, односно службеним лицима тих установа.

2. Бројни терористички напади изведени су према недужном цивилном становништву: женама, деци, старцима на њиви, у двориштима или на улицама, без обзира на њихову националну или верску припадност. Терористи су нападе изводили подмукло, на прикривен и лукав начин, најчешће из заседе, злостављајући, киднапујући, убијајући или повређујући цивиле. Жртве су убијали на свиреп и безобзиран начин, најчешће на јавним местима, често пред члановима породице ради застрашивања. Само у току 1998. године изведено је 755 терористичких напада на објекте и грађане. Том приликом су убијена 172 лица, а повређено је 158 лица. У истом периоду отета су 292 лица. На удару албанских терористичких напада, поред грађана српске и црногорске националности, нашли су се и припадници албанске националне мањине који су били лојални грађани СР Југославије. Од таквих напада нису били поштеђени ни припадници ромске и турске националне мањине, као ни Горанци.

3. Посебан вид испољавања кривичног дела тероризма на Косову и Метохији чинили су напади на запослене у јавним службама и већим привредним системима (на пример Електропривреда, ПТТ, Србијашуме), као и напади на истакнуте привреднике, на здравствене објекте и раднике у њима, на новинаре, сниматеље и друге посленике јавних

²³ Терористички напади на припаднике и објекте МУП-а, „Полиција“, Београд, бр. 1/1999, стр. 3.

комуникација (само у току 1998. године изведено је 12 напада на новинаре и три напада на хуманитарне раднике).

После агресије НАТО-а на СР Југославију, у пролеће 1999. на подручје Покрајине Косово и Метохија, према Резолуцији 1244 Савета безбедности, дошле су безбедносна (КФОР) и цивилна (УНМИК) мисија Уједињених нација са задатком да обезбеде основну заштиту свим становницима Покрајине. Но, и поред присуства тих снага, албански терористи не мирују. Непосредна последица терористичких активности које су предузете од 10. јуна 1999. до 1. марта 2000. јесте 911 убијених лица, више стотина теже и лакше рањених и 860 отетих или несталих лица, углавном српске и црногорске националности, згаришта више десетина хиљада српских кућа, насилно одузета или уништена друштвена или државна имовина непроцењиве вредности, одузета или уништена имовина физичких лица огромне вредности, као и протеривање – егзодус, више од 350.000 лица са својих вишевековних огњишта.²⁴

У том периоду је извршено 212 терористичких напада на Србе и Црногорце у виду: пуцања из ватреног оружја или бацања експлозивних направа на грађане или њихове објекте; подметања пожара; каменовања кућа или возила тих лица; напада на фабрике, болнице, домове здравља, поште, избегличке кампове, колоне и конвоје; пљачкања, уништавања и насилног запоседања њихове имовине. У 148 напада запаљено је више десетина српских и црногорских кућа широм Покрајине. Такође, у том периоду је изведено више терористичких напада на православне верске и сакралне објекте, српска гробља и споменике српске културе. Тако је уништено, спаљено и опљачкано више од 70 цркава и манастира, чак и оних који су уживали међународну заштиту УНЕСКО-а, и више од 150 парохијских домова и цркава. Опљачкано је више од 10.000 икона и других сакралних предмета. Уништени су и објекти као што су црква Свете тројице, близу Мушутитшта, из 1316. године, парохијска црква Мајке Господње у Мушутитшту, из 1315. године, манастир Свети Марко у Кориши, из 1467. године, и многи други. Уништени су и бројни споменици српске и православне културе, као што су: стари бор из времена цара Душана (стар више од 636 година) у селу Горње Неродимље, споменик цару Урошу у Урошевцу, споменици Вуку Караџићу и Његошу, бројни надгробни споменици на православним гробљима итд.

Током 2000, као и почетком 2001. године, константно и систематски изводили су терористичке активности појединци и групе албанске националности, при чему су крајем 2000. године те активности пренете и на подручје општина Медвеђа, Бујановац и Прешево (које се налазе изван административне зоне Косова и Метохије). Готово да нема дана да са тих подручја не стигну нове информације о терористичким активностима албанских терориста и њиховим жртвама.

²⁴ Злочини албанских терориста на територији АП Косова и Метохије од 10. јуна 1999. године, IV том, Документа и докази, СМПП, Београд, 2000. година.

Пошто је оштрица борбе против тероризма ипак у националним оквирима, значајно је поређење неких правних решења те инкриминације у позитивним правним системима европских земаља, нарочито према кривичним законима (или законима) донетим последњих година.

Кривичним (казненим) законом Федерације Босне и Херцеговине,²⁵ у чл. 146, предвиђено је кривично дело тероризма. Дело има основни и два тежа облика. Основно дело чини лице које у намери рушења Федерације, њеног уставног поретка или њених највиших органа власти изврши отмицу неког лица или неко друго насиље, изазове експлозију или пожар, или каквом општеопасном радњом или општеопасним средством изазове опасност за живот људи или имовину веће вредности. За то дело прописана је казна затвора од најмање годину дана. Теже дело постоји ако је при извођењу основног облика дела неко лице лишено живота, а за то дело је прописана казна затвора од најмање пет година. Најтежи облик кривичног дела тероризма постоји ако је при извођењу основног облика дела неко лице с умишљајем лишено живота. У том случају учинилац се може казнити затворском казном од најмање десет година или дуготрајним затвором.

У Кривичном законик у Републике Македоније,²⁶ у чл. 313, предвиђено је кривично дело тероризма. Дело чини лице које у намери угрожавања уставног поретка или безбедности Републике Македоније изазове или покуша да изазове пожар, поплаву или друго општеопасно дејство, или акт насиља, чиме се изазива осећање несигурности или страха код грађана. Учинилац тог дела се кажњава затвором од најмање три године.

Кривичним закоником Републике Српске,²⁷ у чл. 289, предвиђено је кривично дело тероризма. Дело чини лице које у намери угрожавања уставног уређења или безбедности Републике Српске или Босне и Херцеговине изазове експлозију или пожар, или предузима друге општеопасне радње или акте насиља, или прети употребом нуклеарног или другог сличног средства за масовно убијање људи и тиме проузрокује осећање личне несигурности или страха код грађана. За то дело учиниоцу се може изрећи казна затвора од три до петнаест година.

У Казненом закону Републике Хрватске,²⁸ у чл. 141, постоји кривично дело тероризма. То дело чини лице које ради угрожавања уставног уређења или безбедности Републике Хрватске изазове експлозију или пожар, или каквом општеопасном радњом или средством изазове опасност за животе људи или имовину, или изврши отмицу неког лица или неко друго насиље на подручју Републике Хрватске или

²⁵ Збирка кривичних (казнених) закона Федерације Босне и Херцеговине, Сарајево, 1998. година.

²⁶ Службен весник на Република Македонија, Скопје, бр. 37/1996.

²⁷ Службени гласник Републике Српске, Бања Лука, бр. 22/2000.

²⁸ Народне новине Републике Хрватске, Загреб, бр. 110/1997.

према њеном грађанину, чиме се проузрокује осећај личне несигурности код грађана. Учинилац тог дела може да се казни затвором од најмање три године.

Кривичним законом Руске Федерације,²⁹ у чл. 205, кривично дело тероризма одређено је као подметање експлозија и паљевина, или као друга чињења која изазивају опасност од погибије људи, проузроковања знатне штете или настајања других друштвено штетних последица ако су те делатности обављене ради нарушавања друштвене безбедности, застрашивања становништва или утицаја на органе власти у процесу доношења одлука. Дело постоји и у случају да је само упућена претња тим општеопасним делатностима. За то дело учинилац се може казнити затвором од пет до десет година.

Ако је основно дело тероризма обавила група лица уз претходни договор или у поврату, или уз примену ватреног оружја, тада постоји квалификовано дело за које је прописана казна затвора од осам до петнаест година. Најтежи облик кривичног дела тероризма постоји ако је основно дело извела организована група или ако је наступила нехатна смрт неког лица, или су наступиле друге тешке последице. За то дело је прописана казна затвора од десет до двадесет година.

Руским кривичним законом предвиђено је и једно специфично решење, према којем се лице које је учествовало у припремању неког терористичког акта може ослободити од кривичне одговорности (а тиме и од кажњавања) ако је правовременим упозорењем органа власти, или на други начин, помогло да се спречи остварење тог дела, под условом да таква делатност тог лица нема обележја бића неког другог кривичног дела. Таква изузетна могућност ослобађања учиниоца припреманог кривичног дела тероризма правда се разлозима криминално-политичког карактера.

Казненим законом Републике Словеније,³⁰ у чл. 355, такође је предвиђено кривично дело тероризма. Према том законском решењу, то дело чини лице које у намери угрожавања уставног уређења или безбедности Републике Словеније изазове експлозију или пожар, или предузме другу општеопасну радњу или акте насиља којима се може угрозити осећање личне сигурности, или ко употреби средства за масовно убијање људи. Учинилац тог дела се може казнити затвором од најмање три године.

*
* *

Разматрање бројних аспеката тероризма у теоријском, упоредно-правном и међународноправном смислу доприноси да се тај феномен,

²⁹ Ј. И. Скуратов, В. М. Лебедов, *Комментарии к Уголовному кодексу Российской Федерации*, Москва, 1996. година.

³⁰ *Kazenski zakonik z uvidnimi* (pojasnili Bištjana Penka in Klaudija Stroliga), Ljubljana, 1999. godina.

као изузетно опасна друштvena појава и савремена пошаст, размотри са свих страна, како би се изградио систем најефикаснијих мера, средстава и поступака за његово спречавање и сузбијање. Наравно, основу тих напора чине међународноправна акта, којим се инаугурише сарадња међу државама. Но, оштрица борбе против тероризма и даље је у националним правним системима. Стога све развијене земље у систему националног законодавства познају кривично дело тероризма, за чије учиниоце су прописане различите врсте казни. Та кривична дела карактерише предузимање општеопасних активности, изазивање стања страха и личне несигурности код грађана и изразита политичка мотивираност њихових учинилаца.

И у Нацрту јединственог кривичног законика СР Југославије, из јуна 1998. у чл. 402, предвиђено је кривично дело тероризма. Дело чини лице које у намери угрожавања безбедности или уставног уређења СР Југославије или републике чланице изазове експлозију или пожар, или предузме друге општеопасне радње или акте насиља, или прети употребом нуклеарног, хемијског, бактериолошког или другог сличног средства, чиме може да изазове осећање несигурности код грађана. За то дело се учиниоцу може изрећи казна затвора од три до петнаест година.

Ефикасна и успешна борба друштва, односно државе, са тероризмом не може да се оствари једино и искључиво применом кривичних санкција. Наиме, поред репресивних мера, посебан значај у спречавању и сузбијању те врсте организованог криминалитета мора имати и систем превентивних мера (и то мера опште, посебне и специјалне превенције), као и широка демократизација друштвених односа на свим нивоима и активно учешће свих друштвених чинилаца на учвршћењу и даљем развијању правне државе и њених институција власти.